

การวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท

นาย ปฐม หงษ์สุวรรณ

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

ISBN 974-332-972-2

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ANALYSIS OF THE ECLIPSE MYTHS OF THE TAI PEOPLES

Mr. Pathom Hongsuwan

**สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai

Department of Thai

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1999

ISBN 974-332-972-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์
โดย
ภาควิชา
อาจารย์ที่ปรึกษา

การวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท
นาย ปฐม หงษ์สุวรรณ
ภาษาไทย
รองศาสตราจารย์ ดร. ศิวพร ฆ ดถาง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาโท

วิมล วัฒนศิริ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุชาดา กิระนันท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประคอง นิรมานเหมินทร์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ประคอง นิรมานเหมินทร์)

ศิวพร ฆ ดถาง

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. ศิวพร ฆ ดถาง)

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร)

ศักดิ์ญา ภัทรราชย์

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศักดิ์ญา ภัทรราชย์)

ปฐม หงษ์สุวรรณ : การวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท
 (ANALYSIS OF ECLIPSE MYTHS OF THE TAI PEOPLES) อ. ที่ปรึกษา :
 รศ. ดร. ศิวพร ณ ๑๑๗ ; 248 หน้า. ISBN 974-332-972-2.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสด้านวนต่าง ๆ ของชนชาติไทบางกลุ่ม อันได้แก่ ไทท่าแก ไทได้คง ไทใหญ่ ไท้อ้อ ไทเงิน ไทฮวน ไทอีสาน ไทลาว ไทคำไทขาว ไทภาคกลางและไทภาคใต้ ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีผู้รวบรวมไว้แล้วส่วนหนึ่ง ทั้งที่เป็นตำนานลายฉิมและตำนานมุขปาฐะ และข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยรวบรวมเพิ่มเติม โดยใช้กรอบแนวคิดทางค่านิยมคติชนวิทยา เพื่อทำความเข้าใจในค่านิยมโครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราส รวมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราส

ในการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทนั้น ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีของนักคิดสำนักโครงสร้างนิยมคือ Vladimir Propp และ Claude Levi-Strauss มาปรับใช้ในงานวิจัยนี้ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นส่วนประกอบของตำนานเรื่องนี้ว่า ในแต่ละช่วงเหตุการณ์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร หรือมีการผูกเรื่องหรือจัดวางลำดับเหตุการณ์อย่างไร ผลของการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างของตำนานสุริยคราสและจันทรคราส สามารถแยกเป็นแบบเรื่องประเภทต่าง ๆ ได้ 4 ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งแต่ละแบบเรื่องมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อและศาสนาที่ต่างกัน กล่าวคือ แบบเรื่องกบกินเคียว/คะวัน เป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทก่อนรับอิทธิพลทางพุทธศาสนา แบบเรื่องพี่น้องทะเลาะ/โกรธกันและแบบเรื่องพี่น้องไปเยี่ยมเยือนกัน เป็นแบบเรื่องที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา และแบบเรื่องราหูอมจันทร์/อาทิตย์ เป็นแบบเรื่องในคติพราหมณ์-ฮินดู การวิเคราะห์เปรียบเทียบและเชื่อมโยงความคิดความเชื่อในตำนานด้านวนต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นพัฒนาการของตัวละครและพฤติกรรมของตัวละคร ที่สะท้อนพัฒนาการทางความคิดและความเชื่อทางศาสนาในสังคมวัฒนธรรมของชนชาติไท

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อนิติศ
 สาขาวิชา ภาษาไทย ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
 ปีการศึกษา 2542 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของ รองศาสตราจารย์ ดร. ศิราพร ฆ ถกลาง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยเปิดประตูสู่ขุมคลังความรู้เกี่ยวกับดินแดนชนชาติไทและคติชนวิทยา ให้ผู้วิจัยได้รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยให้ทั้งความกระตือรือร้น ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหา และวิธีการศึกษาวิเคราะห์ รวมทั้งยังได้ตรวจแก้ไขถึงบทพร้อมต่าง ๆ ด้วยความเมตตาและเอาใจใส่แก่ “ศิษย์” อย่างดียิ่งเสมอมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ และน้อมรำลึกถึงพระคุณ “ครู” ตลอดไป

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวรรณมา เกรียงไกรเพชร “ครู” ผู้จุดประกายและให้คำแนะนำตั้งแต่ต้นจนทำให้เกิดงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้น อีกทั้ง รองศาสตราจารย์ ดร. ประคอง นิรมานเหมินท์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภัญญา ภัทราชัย ที่ได้กรุณาให้ข้อคิดเห็นคำแนะนำต่าง ๆ และตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร ที่ได้อนุเคราะห์หนังสือและให้ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีไทย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้แง่คิดบางประการในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ อีกทั้งคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดความรู้ทางภาษาและวรรณคดีไทยให้แก่ผู้วิจัย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณกฤษะ ปันยารชุน ที่สังเกตเห็นคุณค่าของการศึกษาและให้การสนับสนุนเงินทุนมาตั้งแต่ต้น และบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณพิสิทธิ์ กอบบุญ และคุณพิมพ์ภา จาคเลน เพื่อนผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือ และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งในด้านการเขียนและงานวิจัย ด้วยความยินดี

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของ คุณแม่ ผู้ให้กำลังใจและทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่างให้แก่ลูกเสมอมา โดยไม่เหน็ดเหนื่อยต่อความทุกข์ยากลำบากแต่อย่างใด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตารางและภาพประกอบ.....	ฎ

บทที่

1	บทนำ.....	1
	1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
	1.3 สมมุติฐานของการวิจัย.....	4
	1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
	1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
	1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	5
	1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
	1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
2	แนวคิดทฤษฎีในการศึกษาคำนาน.....	13
	2.1 แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างนิยม.....	15
	2.2 แนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์.....	24
	2.3 แนวคิดทฤษฎีสัญลักษณ์นิยม.....	31
	2.4 แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยม.....	36
3	ชนชาติไทและการรับรู้ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสตำนานต่าง ๆ	45
	3.1 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติไทโดยสังเขป.....	45
	ไทพ่าเก	45
	ไทได้คง	47
	ไทใหญ่.....	49

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ไทเงิน.....	51
ไทลื้อ.....	53
ไทยวน	55
ไทยอีสาน	57
ไทลาว.....	59
ไทดำไทขาว.....	61
ไทยภาคกลางและภาคใต้	63
3.2 แหล่งที่มาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสจำนวนต่าง ๆ	65
3.3 ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสในการรับรู้ของชนชาติไท.....	71
ตำนานไทพม่า.....	72
ตำนานไทได้คัง.....	72
ตำนานไทใหญ่.....	73
ตำนานไทเงิน.....	75
ตำนานไทลื้อ.....	76
ตำนานไทยวน.....	78
ตำนานไทยอีสาน.....	82
ตำนานไทลาว.....	86
ตำนานไทดำไทขาว.....	89
ตำนานไทยภาคกลางและภาคใต้.....	90
4 การวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท...98	
4.1 วิธีการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างของตำนาน.....	98
4.2 การจำแนกเหตุการณ์ของเรื่องและอนุภาคในตำนาน.....	99
4.3 ดัชนีการจำแนกเหตุการณ์และอนุภาคในตำนาน.....	101
4.4 การวิเคราะห์โครงสร้างของตำนาน.....	103

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.5 การวิเคราะห์ความแตกต่างและความเหมือนคล้าย	
ในแต่ละช่วงเหตุการณ์ในตำนาน.....	146
อนุภาคเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวละคร.....	147
อนุภาคเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาทหรือ โกรธกัน.....	147
อนุภาคเกี่ยวกับพี่น้อง ไปเยี่ยมเยือนกัน.....	149
อนุภาคเกี่ยวกับการอธิษฐาน.....	150
อนุภาคเกี่ยวกับการกลับชาติมาเกิด.....	152
อนุภาคเกี่ยวกับกบกินเดือน/ตะวัน.....	153
อนุภาคเกี่ยวกับราหูอมจันทร์/อาทิตย์.....	156
อนุภาคเกี่ยวกับธรรมเนียมนิยมในการช่วยเหลืออาทิตย์และจันทร์.....	158
4.6 รูปแบบเรื่องและ โครงสร้างของตำนานสุริยคราสและจันทรคราส.....	160
แบบเรื่องพี่น้องทะเลาะหรือ โกรธกัน.....	160
แบบเรื่องพี่น้อง ไปเยี่ยมเยือนกันหรือแสดงความรักใคร่กัน.....	160
แบบเรื่องกบกินเดือน/ตะวัน.....	163
แบบเรื่องราหูอมจันทร์/อาทิตย์.....	163
4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างประเภท โครงเรื่อง ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสกับ คติความเชื่อทางศาสนาของชนชาติไท.....	169
4.8 ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสในฐานะเครื่องบอกความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชนชาติไท.....	172
4.9 ลักษณะความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามและความขัดแย้งที่ปรากฏในตำนาน สุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท.....	177
5 ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท.....	191
5.1 ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องกบในบริบททางวัฒนธรรมของชนชาติไท.....	191
5.2 คติความเชื่อกับพิธีกรรมเกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราส.....	201

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ติเกราะเคาะไม้ : พุทธกรรมในการช่วยเหลือพระอาทิตย์และพระจันทร์.....	202
ส่งราหู : พิธีตะเคาะเคราะห์จากสิ่งชั่วร้าย.....	213
กะตาทะราหู : เครื่องรางของขลังที่เป็นศิลปะพื้นบ้าน.....	218
ลายเขยริศมูข : รูปประดับในศาสนสถาน.....	221
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ.....	225
6.1 สรุปผลการวิจัย.....	225
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	229
รายการอ้างอิง.....	230
ประวัติผู้วิจัย.....	246

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตารางและภาพประกอบ

ตาราง/ภาพที่	หน้า
1	แผนที่แสดงจุดม่านน้ำสายสำคัญ ๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีคนไทอาศัยอยู่.....46
2	ตารางแสดงเหตุการณ์ที่เหมือนคล้ายและแตกต่างกันที่ปรากฏในตำนาน สุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทจำนวนต่าง ๆ165
3	ภาพแสดงสูตร โครงสร้างของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท....168
4	ตารางแสดงการเปรียบเทียบคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ตำนาน สุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไท.....171
5	แผนที่แสดงแบบเรื่องประเภทต่าง ๆ ของตำนานสุริยคราสและจันทรคราส ของชนชาติไท.....176
6	ตารางแสดง mytheme ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสที่เกิดจาก กบกินเดือน/ตะวัน.....180
7	ตารางแสดง mytheme ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสที่เกิดจาก พี่น้องทะเลาะกัน/โกรธกัน.....181
8	ตารางแสดง mytheme ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสที่เกิดจาก พี่น้องไปเยี่ยมเยือนกัน/แสดงความรักใคร่กัน.....182
9	ตารางแสดง mytheme ในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสที่เกิดจาก ราหูอมจันทร์/อาทิตย์.....183
10	ตารางแสดงพัฒนาการด้านความคิดเกี่ยวกับผู้ช่วยเหลือพระอาทิตย์/พระจันทร์ ของคนไท.....185
11	ตารางแสดงพัฒนาการด้านความคิดเกี่ยวกับผู้ช่วยเหลือพระอาทิตย์/พระจันทร์ ของคนไท.....186
12	ตารางแสดงพัฒนาการสถานะและบทบาทของตัวละครในตำนานสุริยคราสและ และจันทรคราส.....188

สารบัญตารางและภาพ (ต่อ)

ตาราง/ภาพที่	หน้า
13 ภาพเจ้าแม่กบ : ศัญลักษณ์ประจำหมู่บ้านหนองกบ หมู่ 4, 8.....	196
14 ภาพประติมากรรมรูปราหู หน้าบันศาลา วัดสบถี จังหวัดลำปาง.....	223

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย